

Perepoliitikaga trikitamine annab sündide arvu vähenemisele hoogu juurde

Hillar Petersen
Pere Sihtkapital SA juhatuse liige
20. aprill 2023. a.

- Kui Eesti peredel on täna raske, on Eesti riigil homme veel raskem
- Koalitsioonileping rahvastikuprobleemidele lahendusi ei paku
- Perepoliitika nõrgestamine jätab lapsed sündimata ja vähendab usaldust riigi vastu

Koalitsioonilepingule on ette heidetud majanduskasvu toetava selge nägemuse puudumist. Rahvastiku osas on seis halvem: perepoliitikas astutakse samm tagasi. Pikemas vaates on see topeltnelson: järelkasvu arvelt koonerdamine praegu tähendab rahvastikutaaste probleemide süvenemist tulevikus.

Rahvastikualase edu aluseks on investeeringud inimestesse ja nende heaolusse. See tähendab: järelkasvu, haridusse ja tervisesse üle kogu elukaare.

Eestis sünnib lapsi vähem, kui rahvastikutaasteks vajalik, samal ajal inimeste eluiga pikeneb. Sotsiaalsüsteem peab aga pakkuma tuge neile, kes seda vajavad, erivajadustega lastest hooldust vajavate eakateni. Kuidas vananevas rahvastikus inimesi nende elukaare lõpul paremini hoida? Ilma piisava arvu tööealiste elaniketa pole see realistlik isegi juhul, kui tööviljakus oluliselt tõuseb.

Või ei ole koalitsiooni kavandatavas tulevikus oluline, kui palju töötajaid on, sest tööd teevad tehisintellekt ja robotid ning kodanikena naudime nende töö vilju, sh täitub riigieelarve? Võimalik on ka, et kavatsetakse rakendada levinud (ja vanas Euroopas ebaõnnestunud) mudelit üha rohkem töökäsi sisse tuua.

Kui väheneva järelkasvu tingimustes on suurenevaid tulusid keeruline tagada, kas saaksime vähendada inimeste toe ja hoolduse vajadust? Suurema arvu tervena elatud aastate puhul oleks see võimalik. Selleni jõudmine vajaks aga oluliselt mahukamaid investeeringuid tervisedendusse ja -hooldusse.

Hinnates võimalusi läbi musta huumoriprisma tuleb mainida, et tulevikus väikest tööealiste arvu tasakaalustaks ka väike ülalpeetavate arv. Kui vähendame investeringuid nii järelkasvu kui tervisesse, soodustame just selles suunas liikumist.

Ametisse astunud valitsus saaks oma seni väljakäidud plaanide muutmise läbi Eesti tulevikuvõimalusi tuntavalt parandada. Perepoliitikat ja haridust, nagu ka tervist ja meditsiini, tuleb pidada investeringuteks. Nende nimetamine „püsikuludeks“ on eksitav. Kulud on need, mis ise tulevikus kunagi plusspoolle ei kajastu. Investeringud inimestesse toovad aga lisaks riigi põhieesmärkide täitmisele otsest majanduslikku tulu.

Kust leida raha?

Kust võtta kõigeks raha? Riigieelarve- ning rahvastikuprognoside põhjal ei ole meil palju võimalusi. Koalitsioon on valinud kärped ja maksutõusud.

Rasketel aegadel investeringute kärpimine on juhtimise tüüpiga, mida ikka ja jälle tehakse nii avalikus kui erasektoris. Lühiajaliselt aitab kulupoolega tegelemine miinust pisendada, kuid pikemas vaates tähendab investeringute vähendamine võimaluste vähenemist tulevikus.

Suuremas pildis on maksude tõstmine ilmselt paratamatu. Eestis on pikka aega loodud illusiooni, nagu oleks võimalik nüüdisaegsele Euroopa riigile kohast heaolu võimalik saavutada 1990. aastatest pärineva maksusüsteemi ja sellele vastava napi sotsiaalkaitsega. Muutused ühiskonnas, sealhulgas eakate osakaalu tõus, hoolduskoormuse ja tervishoiuteenuste vajaduse suurenemine, keskustesse koondumine ja rahvastiku kestlikkuse panustamine eeldavad ühiskonnalt suuremat solidaarsust ja vahendite ümberjagamist. Ühiskonnamuutusi ja inimeste suurenenud ootusi arvestades ei ole poliitiline valikuküsimus see, kas makse suurendada, vaid see, kuidas seda teha.

Maksude tõstmise vajadust enne valimisi ei mainitud. Tõe rääkimisest hoidumine on märk rahva umbusaldamisest. Riiki, mis oma rahvast usaldaks, oleks põhjust usaldada rahval ka vastu. Kui maksustamispõhimõtted on selged ja on teada, et raha läheb ühistes huvides õigesse kohta – ning selle korraldamiseks pole kulud liiga suured – on enamik kodanikke valmis panustama.

Eesti üldine maksukoormus jääb ka pärast kavandatud maksutõuse märgatavalt väiksemaks kui paljudes Euroopa Liidu riikides. Kas kavandatud maksud on ühiskonna vajadustega kooskõlas, sh võimaldavad inimestesse piisavalt

investeerida? Koalitsioonileppe põhjal järeldades see nii ei ole, sest lisatulu läheb mujale.

Kuni muud pole suudetud välja mõelda, oleks vahendite leidmiseks lähiaastatel kõige realistlikum lahendus pidurdada võlakoormuse kasvu kavandatust aeglasemalt, sest paraku on raha võimalik kiiresti hankida ainult turult. Saadav tulevikutulu (ja võimendus) tähendavad siiski, et oleme mõne aja pärast kokkuvõttes paremas seisus.

Lasterikka pere toetusega trikitamine annab Eesti järelkasvule vähikäigu

Eesti on tänu küllaltki heale vanemahüvitise süsteemile, riiklikult toetatud lastehoiusüsteemile, universaalsetele lastetoetustele ja nüüdseks kuus aastat kehtinud lasterikka pere toetusele majanduslike perepoliitika meetmete vallas maailmas üks eeskäijaid. Eestis rakendatud meetmetel on tugev positiivne mõju nii perede majandusliku olukorra parendamisele (vaesuse vähendamisele) kui sündimuse toetamisele.

Ainuüksi lasterikka pere toetuse kehtestamise järel sündis 2018. aastast kuni 2021. aastani, mil järsk hinnatõus ja ebakindluse suurenemine veel märgatavalt inimeste elu ei mõjutanud, aastakeskmisena 740 kolmandat ja enam last rohkem kui eelnevatel aastatel. Kolmandate ja enamate laste sündide arv suurenes neil aastatel veerandi võrra. See tähendas kokku ligi 3000 lapse võrra suuremat järelkasvu, mis moodustab aastatel 2018–2021 sündinud laste arvust 5,5%. Arvestades, et rahvastikukao vältimiseks vajalikust laste arvust jäi 1970. aastate lõpus sündinud Eesti naistel puudu vaid kümnendik, on lasterikka pere toetuse tõstmisele järgnenud sündide arvu suurenemine väga oluline samm kahanemise peatamise suunas.

Loogiline jätk oli mitme aasta jooksul toimunud meetme mõju pikaajaliselt kindlustada, võimaldamaks kõikidel peredel nii julgemalt laienemist planeerida kui ka lasterikastel peredel keerulisemaid aegu üle elada. 2022. aasta lõpus võttiski Riigikogu vastu perehüvitiste seaduse muudatused, sh lasterikka pere toetuse oluline tõstmine, indekseerimine ja sujuvam lõpetamine. Poolt hääletasid kõik erakonnad. Seadus kehtib praegugi.

Milles on probleem? Oma esimese seaduseelnõuna on värske valitsus saatnud kooskõlastusringile muudatused, millega tahetakse enamik 2022. aasta lasterikka pere toetuse parendustest tühistada ([„Sotsiaalminister alustas lasterikaste perede toetuse kärpimisega“](#), ERR, 18.04.2022). Arusaamatult kõlavad praegu poliitikute väited, nagu polekski nad sellist meedet toetanud. Kas saame usaldada vastutusrikkaid otsuseid vastu võtma inimesi, kes hiljem

teatavad, et hääletasid oma soovile vastupidiselt? Ainsana saaks väita Riigikogu uustulnuk Eesti 200, et nemad pole kunagi praegust perehüvitiste süsteemi toetanud, kuid samas võiks oletada, et erakond, kes vaatleb Eestit kahesaja aasta perspektiivis, mõistab demograafia vääramatut pikaajalist jõudu.

Mitu last jääb seetõttu sündimata?

Muidugi ei saa sellele täpselt vastata, kuid olemasolevate andmete põhjal on võimalik siiski suurusjärku hinnata.

Ebastabiilse ajastu lõppu pole praegu näha, seepärast arvestagem aastatel 2023-2027 mullusega analoogselt 11000-12000 sünniga. Lasterikka pere toetuse tõusu järel suurenes aastatel 2018–2021 kolmandate ja järgnevate sündide arv. Lisandunud sünnid moodustasid 5,5% kõigist sündidest. Lasterikka pere toetuse indekseerimisest loobumise negatiivset mõju majanduslikule kindlustundele laste saamisel märkisid hiljutises küsitluses ligi 40% neist kahe lapse emadest, kes soovivad lähema kolme aasta jooksul veel üht last saada. Kui eeldatav sündide arv nelja aasta peale kokku saab olema 45000, lasterikka pere toetuse potentsiaalne mõju 5,5% sündide koguarvust, millest 40% majandusliku ebakindluse tõttu ära jääksid, tähendaks see kuni aastani 2027 suurusjärgus tuhande sünni ärajäämist.

Küsitluse toimumise hetkel ei olnud veel teada, et koos indekseerimisest loobumisega on kavas toetust kahesaja euro võrra vähendada. Seda arvesse võttes võib lähiaastatel ärajäävate sündide arv suuremgi olla.

Veidi kaugemale vaadates peame hakkama rääkima juba mitmest tuhandest ärajäävast sünnist. Lasterikaste perede toetuse vähenemise mõju kandub võimendatuna edasi järgmisesse põlvkonda. Lasterikastest peredest pärit täiskasvanutel on umbes viiendiku võrra teistest enam lapsi. Kui järelkasvu vähenemine toimub lasterikaste perede arvelt, tähendab see põlvkond hiljem omakorda väiksemat sündide arvu.

Sündimata lastel pole võimalik tulevikus endil lapsi saada. Samal põhjusel, üheksakümnendate madala sündimuse mõjul, väheneb sündide arv praegugi. Seda teadmist väljendas ka Kaja Kallas peaministri kandidaadina riigikogu ees seistes, ometi on tema juhitud valitsus sündimuslanguse edasise võimendamise suhtes hoolimatu.

Riigi ülesanne on anda kindlust

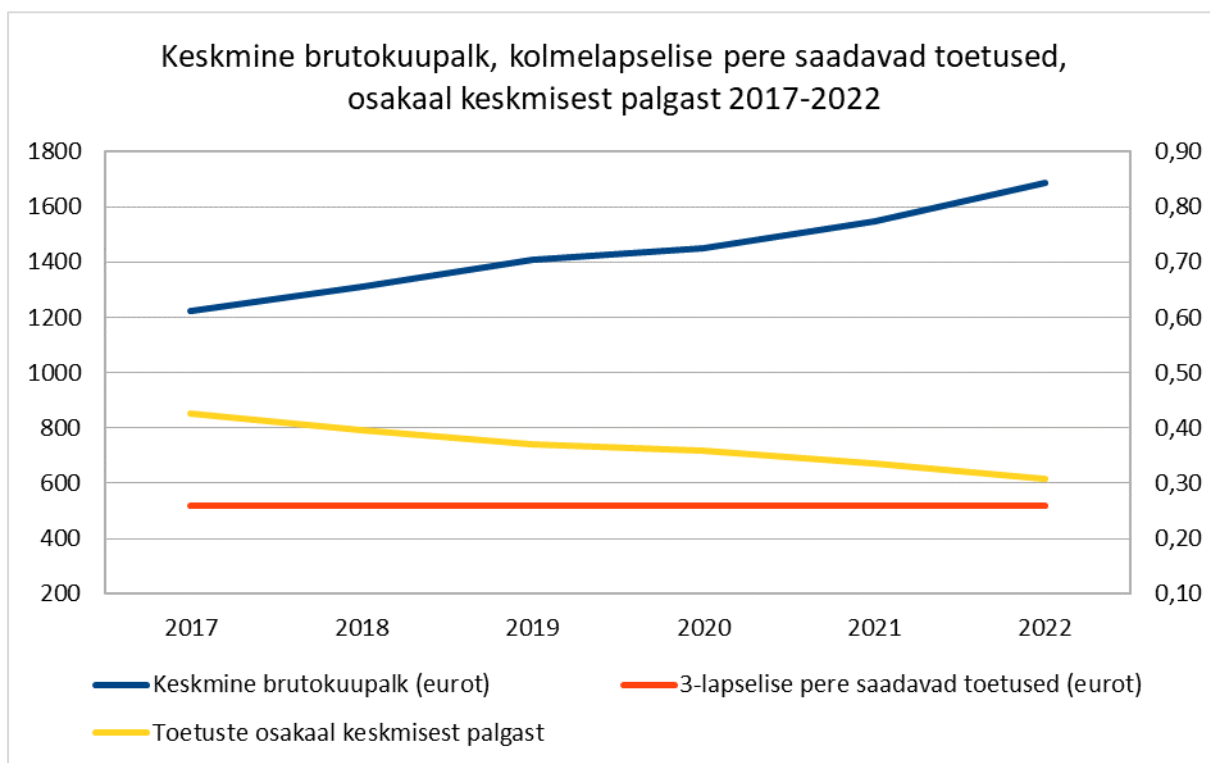
Kui riik ühe käega annab, teisega pisut hiljem võtab, suurendab ta ebakindlust. Eesti praktikas on suudetud selliseid olukordi seni vältida.

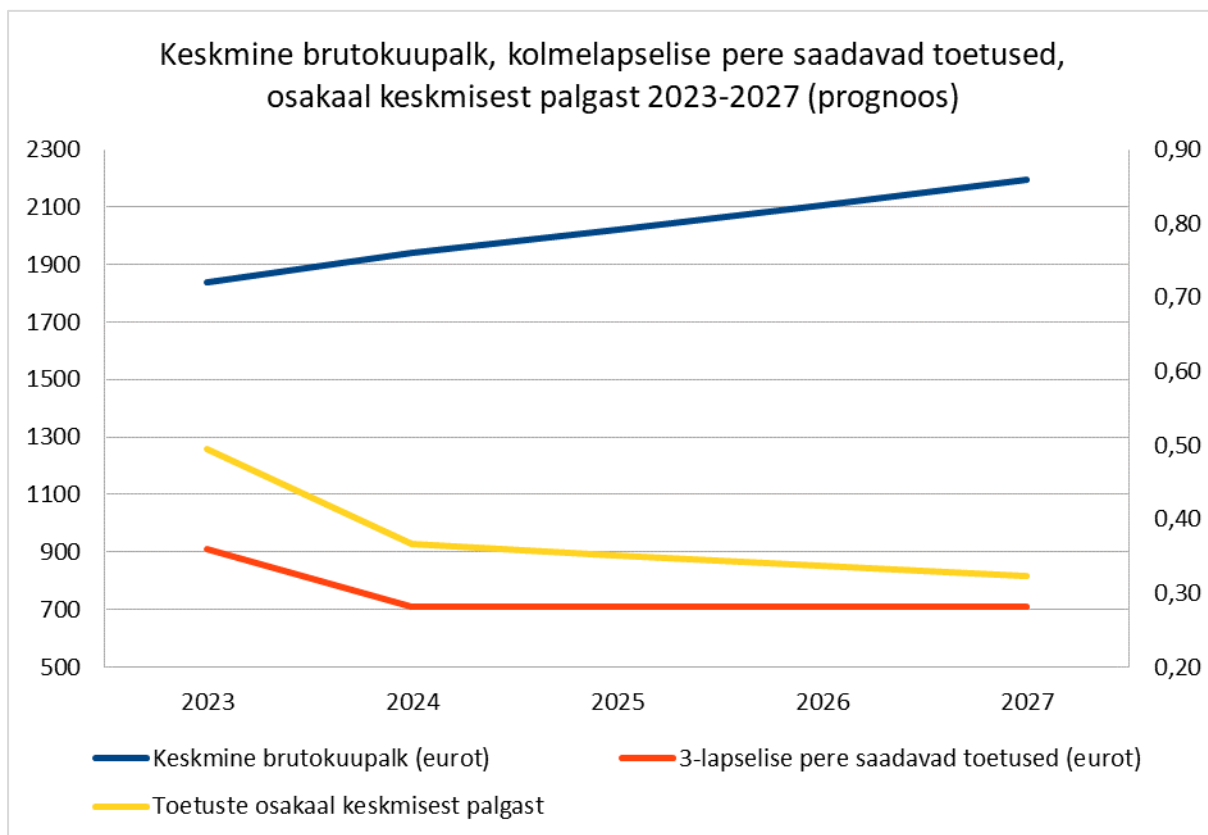
Ei taha mõeldagi, mida peavad tundma need pered, kes uuendatud meetmetega arvestades juba perelisa planeerinud on (nt „Valitsus käitub nagu rongaisa”, K. Kunnus, Postimees, 12.04.2022). Kui lasterikka pere toetust tõesti kavandatult lahjendatakse, poleks imestada, kui petetud inimesed ühisel jõul riigi vastu kohtusse läheksid.

Õnneks ei ole vastavaid seadusemuudatusi veel vastu võetud. Minimaalselt tuleks jätta ära toetusmäärade vähendamine ning otsida edasi rahalisi lahendusi kõigi perehüvitiste indekseerimiseks esimesel võimalusel (veel praeguse valitsuse ajal). Riigi toe reaalkaalu vähenemine ajas on üks Eesti perepoliitika selgesti nähtavaid nõrkusi.

Perede usaldus ei ole veel lõplikult kadunud. Ei ole hilja oma kavatsusi muuta ja jätta lasterikka pere toetusega trikitamata.

Lisa 1. Joonised

Pere Sihtkapital on 2019. aastast tegutsev rahvastikupoliitika valdkonna mõttekoda Eestis, olles partneriks valitsusele, avalikule ja erasektorile ning laiemale üldsusele. Pere Sihtkapitali eesmärk on aidata kindlustada Eesti rahvastiku ja rahvusriigi kestlikkus. Eesmärk tugineb põhiseadusele, mille kohaselt peab riik tagama eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise läbi aegade.